

"OILA VA GENDER" ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT, GENDER VA OILA

xalqaro ilmiy jurnali

*Society, Gender and Family in
Central Asia*
international academic peer reviewed journal

*Общество, гендер и семья в
Центральной Азии*
международный научный рецензируемый журнал

2024/4 (13)

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli "Ommaviy axborot vositasi davlat ro'yxatidan o'tkazilganligi to'g'risida guvohnoma"si olingan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO'YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e'lon qilinishi mumkin bo'lgan jurnal sifatida ro'yxatga olingan.

DOI: 26739/2118-9998

ISSN 2049-3630

TOSHKENT

TAHRIR HAY'ATI RAISI:

EGAMBERDIYEVA Nodira Melibayevna (*Bosh muharrir*) – *pedagogika fanlari doktori, professor.*

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI:

NARBAYEVA Tanzila Kamalovna – *sotsiologiya fanlari doktori, professor.*
SAIDOVA Galina Karimovna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SHOUMAROV G'ayrat Baxramovich – *psixologiya fanlari doktori, professor.*
ABDURAMANOV Xamid Xudaybergenovich (*Bosh muharrir o'rinbosari*) – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
BEKMURADOV Adham Sharipovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
MA'RUFOVA Gulnora Mahmudovna – *Oliy Majlis Senatining Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi a'zosi, senator.*
MUSURMANOVA Aynisa Musurmanovna – *pedagogika fanlari doktori, professor.*
RAHIMOVA Nigina Xayrullayevna – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
SAIDOV Akmal Xolmatovich – *yuridik fanlari doktori, professor.*
YAKUBJANOVA Dilobar Batirovna – *pedagogika fanlari doktori, dotsent.*
TASHMUXAMEDOVA Diloram Gafurjanovna – *tibbiyot fanlari nomzodi.*
ZOXIDOV Azamat Azamjonovich – *iqtisodiyot fanlari doktori, professor.*
ZIYAYEV Azamad Xamidovich – *tarix fanlari doktori, professor.*
ABDUSAMATOV Xasanboy Usmonjon o'g'li – *psixologiya fanlari doktori.*
TO'RAQULOV Ulug'bek Xolbutayevich – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Эгамбердиева Нодира Мелибаевна (*Главный редактор*) – *доктор педагогических наук, профессор.*

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Нарбаева Танзила Камаловна – *доктор социологических наук, профессор.*
Сандова Галина Каримовна – *доктор экономических наук, профессор.*
Шоумаров Гайрат Бахрамович – *доктор психологических наук, профессор.*
Абдураманов Хамид Худайbergenovich (*Заместитель главного редактора*) – *доктор экономических наук, профессор.*
Бекмуратов Адхам Шарипович – *доктор экономических наук, профессор.*
Маъруфова Гулнора Махмудовна – *сенатор, член Комитета Сената Олий Мажлиси по вопросам женщины и гендерного равенства.*
Мусурманова Айниса Мусурмановна – *доктор педагогических наук, профессор.*
Рахимова Нигина Хайруллаевна – *доктор экономических наук, профессор.*
Сандов Акмал Холматович – *доктор юридических наук, профессор.*
Якубжанова Дилобар Батировна – *доктор педагогических наук, доцент.*
Ташмухамедова Дилорам Гафуржановна – *кандидат медицинских наук.*
Зохилов Азамат Азамjonovich – *доктор экономических наук, профессор.*
Зияев Азамат Хамидович – *доктор исторических наук, профессор.*
Абдусаматов Хасанбой Усмонjon угли – *доктор психологических наук.*
Туракулов Улугбек Холбутаевич – *доктор философии педагогических наук (PhD)*

THE CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

Egamberdiyeva Nodira Melibayevna
(*Editor-in-Chief*) – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*

MEMBERS OF THE EDITING BOARD:

Narbayeva Tanzila Kamalovna – *Doctor of Sociological sciences, Professor.*
Saidova Galina Karimovna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Shoumarov Ghayrat Bakhramovich – *Doctor of Psychological sciences, Professor.*
Abduramanov Khamid Khudaybergenovich (*Deputy Editor-in-Chief*) – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Bekmuradov Adkham Sharipovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Marufova Gulnora Makhmudovna – *Senator, Member of the Senate Committee of the Oliy Majlis on Women and Gender Equality.*
Musurmanova Aynisa Musurmanovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Professor.*
Rakhimova Nigina Khayrullayevna – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Saidov Akmal Kholmatovich – *Doctor of Juridical sciences, Professor.*
Yakubjanova Dilobar Batirovna – *Doctor of Pedagogical sciences, Associate Professor.*
Tashmukhammedova Diloram Ghafurjanovna – *Candidate of Medical sciences.*
Zokhidov Azamat Azamjonovich – *Doctor of Economic sciences, Professor.*
Ziyayev Azamad Khamidovich – *Doctor of Historical sciences, Professor.*
Abdusamatov Khasanboy Usmonjon ugli – *Doctor of Psychological Sciences.*
Torakulov Ulugbek Holbutayevich – *Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD)*

XALQARO TAHRIR HAY'ATI:

Doktor Rashmini Koparkar,
Rossiya va Markaziy Osiyoni o'rganish markazi dotsenti
Xalqaro tadqiqotlar maktabi,
Javoharlal Neru universiteti,
Nyu-Dehli, Hindiston

Artamonova Yekaterina Iosifovna,
Chelyabinsk davlat madaniyat instituti,
pedagogika fanlari doktori, professor

Doktor Priti Kesavan,
Texnologiya fakulteti boshlig'i,
London biznes va moliya maktabi,
Singapur

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Доктор Рашмини Копаркар,
Доцент Центра исследований России и Центральной Азии,
Школа международных исследований,
Университет Джавахарлала Неру,
Нью-Дели, Индия

Артамонова Екатерина Иосифовна,
Челябинский государственный институт культуры,
доктор педагогических наук,
профессор

Доктор Прити Кесаван,
Руководитель Технологического факультета
Лондонская школа бизнеса и финансов, Сингапур

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD:

Dr. Rashmini Koparkar
Assistant Professor
Centre for Russian and Central Asian Studies
School of International Studies
Jawaharlal Nehru University
New Delhi, India

Artamonova Yekaterina Iosifovna
Chelyabinsk State Institute of Culture
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor

Dr. Preethi Kesavan
Head, School of Technology
London School of Business and Finance, Singapore

SOTSILOGIYA

Zaitov E.X. O‘zbekistonda mahalla institutining mustaqillik yillaridagi rivojlanishi.....	4
Imomnazarov H.I. Yosh oilalarda ijtimoiy munosabatlar: muammolar va ularning yechimi	9
Usmonova R.M. Xotin-qizlarning norasmiy bandligini ijtimoiy jihatdan tadqiq etishdagi ilmiy yondashuvlar	15
Abdiraimova Sh.A. Uzoq umr ko‘ruvchilarga xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish yo‘nalishlari	22

OILA VA JAMIYAT

Saydivaliyeva X.X. “Ayollar huquqlari” va “gender tengligi” tushunchalari: o‘zaro munosabat va farqlar.....	29
Abdullaxo‘jayev A. Ibrat matbaachiligining vujudga kelishi va jadid g‘oyalarining yoyilishidagi ahamiyati.....	37
Xolmuratova M.M. O‘smirlarning pulga bo‘lgan munosabatida jamiyatning ijtimoiy-psixologik ta’siri.....	45
Hashimova G.I. Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy-huquqiy himoya qilishning faol shakllari va ijtimoiy-huquqiy himoyasi tizimi.....	50
Sattarova Sh.Q. Pedagoglar faoliyatida pozitiv fikrlashning ilmiy-nazariy asoslari	55

PSIXOLOGIYA

Mahkamova D.B. Xotin-qizlar professional ijtimoiy moslashuvining psixologik aspektlari.....	60
Ishonkulova N.I. Oilaviy munosabatlarda destruktiv nizolar namoyon bo‘lishining psixologik xususiyatlari	68
Askarova G. Development of coping behavior	73
Nazarova M.Y. Zo‘ravonlikka uchragan ayollarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari.....	77
Jumabekov Z.X. G‘arb faylasuflari qarashlarida hasad muammosining o‘rganilganlik holati.....	83
Sadullayeva J.I. Tadqiqotlarda ayollar migratsiyasining oilaviy munosabatlarga ta’siri o‘rganilganligi.....	90

PEDAGOGIKA

Mavlonov B.B. O‘smirlarning hushyorlik va ogohlik fazilatlarini rivojlanishida oiladagi tarbiya usullarining o‘rni.....	94
Nomozova O‘.A. Oilada er va xotin nutqidagi gender jihatlarining oilaviy munosabatlarga ta’siri	100
Qurbonova B.N. Mustaqil ta’lim jarayonida talabalarning ijodkorligini shakllantirish	105
Axmedova D.X. Interfaol ta’lim jarayonida rag‘batlantirishning gender yondashuvi va uning o‘ziga xos xususiyatlari.....	111
Yakubov O.T. Farzand tarbiyasida ota-onaning asosiy vazifalari va funksiyalari	119

ILMIY YANGILIKLAR VA TAHLILLAR

Abdulazizova N.B. Ayollarning pensiya ta’minoti masalasini yechish yo‘llari: ilg‘or tajriba va zamonaviy tendensiyalar.....	124
--	-----

Qurbonova Buzaynab Nurmuxammadiyevna,
Nizomiy nomidagi TDPU “Pedagogika” kafedrasida o‘qituvchisi

MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA TALABALARNING IJODKORLIGINI SHAKLLANTIRISH

Annotatsiya. Oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'limni tashkil etish, talabalarni mustaqil ishlashga undaydigan motivlarni aniqlash, ularda mustaqil bilim olish malakalarini shakllantirish, eng avvalo, dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. Chunki axborot va bilim doirasi shiddat bilan kengayib borayotgan zamonaviy sharoitda barcha ma'lumotlarni o'quvchilarga faqat dars vaqtida to'liq yetkazib bo'lmashligi ta'kidlanadi. Vazifalarning tabiatiga ko'ra, mustaqil ishning ko'proq turlari mavjud va ular turli xil ta'lim maqsadlariga ega: materialni oldindan o'rganish; ma'ruzalarni tinglash, eslatma olish; tavsiya etilgan axborot manbalari bilan ishlash.

Tayanch so'zlar: mustaqil ta'lim, topshiriq, ijodkorlik, axborot, pedagogik muammo, dars mashg'ulotlari, ta'lim maqsadlari.

Аннотация. Организация самостоятельного обучения в системе высшего образования, определение мотивов, побуждающих студентов к самостоятельной работе, и формирование у них навыков самостоятельного обучения, прежде всего, является актуальной педагогической проблемой. Потому что в современных условиях, когда спектр информации и знаний стремительно расширяется, подчеркивается, что вся информация не может быть полностью донесена до студентов только во время занятий. По характеру заданий видов самостоятельной работы больше и они имеют разные учебные цели: предварительное изучение материала; прослушивание лекций, составление конспектов; работать с рекомендованными источниками информации.

Ключевые слова: самостоятельное обучение, задание, творчество, информация, педагогическая задача, деятельность урока, образовательные цели.

Annotation. Organization of independent learning in the higher education system, determining the motives that encourage students to work independently, and developing their independent learning skills, first of all, is an urgent pedagogical problem. Because in modern conditions, when the range of information and knowledge is rapidly expanding, it is emphasized that all information cannot be fully conveyed to students only during classes. According to the nature of the tasks, there are more types of independent work and they have different educational goals: preliminary study of the material; listening to lectures, making notes; working with recommended sources of information.

Keywords: independent education, assignment, creativity, information, pedagogical problem, lesson activities, educational goals.

Kirish. Hozirgi zamon ta'lim talablariga ko'ra, oliy o'quv yurtlari oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – jahon standartlari

talablariga javob bera oladigan bilimli, zukko va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash. Har bir mamlakatning rivojlanishi yoki aksincha, inqirozga

yuz tutishi mamlakatdagi ta'lim tizimining qay darajada takomillashganiga bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari, zamonaviy bilimga ega va mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish va ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha hamda iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishga strategik masalalar sifatida alohida ahamiyat berilgan. Jumladan, Konsepsiyada "mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish, bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish" vazifasi belgilangan¹.

Yuqoridagilarni nazarda tutib, bugun talabalar faoliyatida mustaqil ta'limni joriy etish davr talabi hisoblanadi. Mustaqil ta'lim deyilganda o'quv materiallarini talabalar ongida ilmiy izlanishga o'xshata bilish vazifalari va ularning mustaqil fikrlari orqali izlangan, o'rganilgan va shakllantirilgan materiallar asosida ifoda etish sifatida tushunilgan. Bugungi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan dunyoda so'ngi tendensiyalar va o'zgarishlardan xabardor bo'lish kasbiy faoliyatni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Buning eng yaxshi usuli – mustaqil ta'lim bilan shug'ullanish, unda talaba mustaqil ravishda yangi ko'nikma va bilimlarni o'rganish tashabbusini o'z zimmasiga olish.

Maqsad va uni asoslash. Oliy ta'lim muassasalari talabalarining ta'lim jarayonida mustaqil ta'limni tashkil etish masalalari bo'yicha respublikamiz olimlari B.Ziyomhammadov, J.G'.Yo'ldoshev, N.S.Sayidahmedov va

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847 sonli Farmoni.

H.Qarshiboyevlar; talabalarining mustaqil ishini tashkil etishning mazmuni va uni o'qitish metodikasini takomillashtirish bo'yicha esa M.Barakayev, R.Jo'rayev, G.V.Zlotskiy, G.Izetayeva, O.A.Qo'ysinov, S.I.Qulmamatov, M.Tojiyev, N.RG'aybullayev va D.Yunusovalar ilmiy tadqiqotlar olib borgan.

Ma'lumki, talabalarni mustaqil ishlashga o'rgatish bu ularning kelajakda o'z ixtisosligi bo'yicha yetuk mutaxassis bo'lib shakllanishining asosi hisoblanadi. Talaba ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda olgan bilimlar asosida mustaqil bir muammoni yechish rejasini tuzib, uni reja asosida amalga oshira olishi talabaning professional rivojlanishiga ijodiy yondasha olishiga va o'zini intellektual rivojlantirishiga asos bo'la oladi. Ko'pchilik hollarda talabalar har bir darsdan zaruriy darajadagi bilimni olishga harakat qilishadi. Lekin agar mustaqil ish jarayoni to'g'ri tashkil qilinsa, talabalarining mustaqil ish qilishi uchun yetarli shart-sharoit yaratilsa, zamonaviy texnika va texnologiyalardan foydalanish imkoniyati berilsa, talabalarining fanni mustaqil ravishda o'zlashtirishi talaba bilim olishining tub asosi bo'ladi.

Xo'sh, talabalarining mustaqil o'quv ishi deganda nimani tushunish kerak. Umuman olganda bu bo'lajak kasb egasining tafakkurini tarbiyalash bilan bog'liq xar qanday faoliyat desa bo'ladi. Xullas, talabaning bilish faolligini oshirib, mustaqil fikrlashga chorlaydigan auditoriyadagi va auditoriyadan tashqari, shuningdek, o'qituvchining rahbarligida yoki uning ishtirokisiz bajaradigan mashg'ulotlar yig'indisiga aytish mumkin.

Oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'limni tashkil etish, talabani mustaqil ishlashga undovchi motivlarni aniqlash, ularning mustaqil bilim olish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi. Chunki axborot va bilimlar doirasi tez sur'atlar bilan kengayib borayotgan hozirgi sharoitda barcha ma'lumotlarni faqat dars mashg'ulotlari paytida talabalarga to'liq yetkazib bo'lmaydi. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, talaba faqat mustaqil shug'ullanganda va o'z ustida ishlagandagina, bilimni chuqur o'zlashtiradi, ularda mustaqil faoliyat ko'rsatish qobiliyati shakllanadi hamda ijodiy ishlashga qiziqish paydo bo'ladi. Shu sababli talabalarining mustaqil ta'lim olish jarayonini tashkil etish uchun zarur bo'lgan barcha o'quv-uslubiy ta'minotni yaratish oily ta'lim

muassasasi oldida turgan asosiy vazifa hisoblanadi. Rivojlangan davlatlarda jamiyat taraqqiyoti oliy ta'lim rivojlanishi bilan uzviy bog'langan bo'lib, zamonaviy axborot texnologiyalar zamirida fan va texnikaning rivojlanishi jamiyatda mustaqil ta'limga bo'lgan ehtiyojini yana kuchaytiradi. Bu ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilarni mustaqil bilim olishlarini yangi pog'onaga ko'tarishni taqozo qilmoqda.

Talabalar mustaqil ishlarini rejalashtirish jarayonida hamda boshqarishda asosiy mas'uliyat fan o'qituvchisi zimmasiga yuklanadi. O'qituvchi tomonidan zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida darsning modeli aniqlanadi, o'quv (o'qituvchining identiv o'quv maqsadlari) maqsadlari shakllantiriladi.

Talabalar mustaqil ishlarini bajarish jarayonini loyihalashtirilayotganda ularda o'z-o'zini boshqarish va nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantirishi e'tiborga olinadi. Talabalar mustaqil ishlarini o'qituvchining o'quv dasturi bo'yicha amalga oshiriladigan ishlar fanda to'la aks ettiriladi².

Moddiy-texnik va dasturiy ta'minotning talabalar mustaqil ishlarini tashkil qilishda roli kattaligini e'tiborga olgan holda mustaqil ishlarni bajarishdagi samaradorlikni o'quv-metodik va axborot ta'minoti sifatiga aloqadorligi qonuniyatlarini ilmiy-metodik jihatdan o'rganish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu o'rinda o'quv-metodik adabiyotlar, ma'ruza matnlar, o'quv-metodik majmualar me'yoriy o'quv metodik hujjatlar, topshiriqlar to'plami, ilmiy, ilmiy-metodik hamda davriy nashrlarning alohida e'tiborga olish zarur³.

Talabalar mustaqil ishlari samaradorligining fan o'qituvchilarning uslubiy nuqtayi nazardan puxta bilimga egaligi va ularning pedagogik mahoratiga bog'lanishi ham o'rganilishi zarur bo'lgan masalalardandir. Talabalar ijodiy qobiliyatlarining rivojlanganligi ularda yuqori darajadagi faollik hamda mustaqillikning shakllanganligi muhim omillardan hisoblanadi. Ularda ijodiy qobiliyatni shakllantirish va rivojlantirishda mustaqil ta'lim katta ahamiyat va imkoniyatlarga ega ekanligi

² Qo'ysinov O.A., Muslimov N.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limni tashkil etishning nazariyasi va metodikasi. Monografiya. – Toshkent: “Fan”, 2009. – 92 b.

³ O'sha manba, – B. 43.

masalalari J.Tolipovning ilmiy-metodik ishlarida atroflicha tahlil etilgan. Talabalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishda o'quv fani mazmunining asosiy ahamiyatga ega ekanligini e'tiborga olgan holda, o'qituvchi tomonidan o'quv materiallarni bayon etsihda eksperimental faktlar va ularning fan nazariyasi bilan bog'lanishi hamda qanday tajribalar asosida tasdiqlanishini to'la tushuntirish talab qilinadi. Mustaqil ta'lim olish talabalarda ijodiy faoliyatini faollashtiriladi, o'zlashtirilgan bilimlar chuqurlashtirib boriladi, aqliy qobiliyatning takomillashishini taminlaydi. Didaktik qobiliyatga ega bo'lgan o'qituvchi zarurat tug'ilganda qiyin o'quv materialini osonroq, murakkabrog'ini soddaroq, tushunish qiyin bo'lganini tushunarliroq qilib o'quvchilarga moslashtirib bora oladi⁴.

O'qituvchining mana shu xislatlarini bilib olgan o'quvchilar, odatda: «O'qituvchining eng muhim tomoni ham uning hamma narsani aniq-ravshan va tushunarli qilib berishida. Bunday o'qituvchining qo'lida maza qilib o'qiging keladi»; «Unisi esa hech narsaga yaramaydigan o'qituvchi, hecham aniq tushuntirib bera olmaydi»; «O'quv materialini oldida tirik odamlar emas, balki qandaydir mexanizmlar bordek, zerikarli va noaniq – mujmal qilib tushuntiradi. Biz bunday o'qituvchilarni yoqtirmaymiz»⁵, – deyдилar.

Ilmiy muammoning tavsifi va asoslash.

Hozirgi tushunchamizdagi kasbiy mahorat shunchaki bilimlarni osonroq, hammabob va tushunarli qilib o'quvchilar ongiga yetkazib berish qobiliyatinigina emas, balki shu bilan birga, o'quvchilarning mustaqil ishlarini, ularning bilish faolligini oqilona va mohirlik bilan boshqarib, ularni kerakli tomonga yo'naltirib turishdan iborat qobilyatni ham o'z ichiga oladi⁶.

O'quvchilarni ijodiy faoliyatga tayyorlaydigan o'qituvchi eng avvalambor o'quvchilarda taqdim qilinayotgan o'quv materialiga qiziqish uyg'otishi zarur.

⁴ Ibragimova G.N. Oliy ta'lim tizimida interfaol texnologiyalar vositasida talabalardagi ijodiy fikrlashni rivojlantirish // Zamonaviy ta'lim. – № 4, 2017. – B. 30.

⁵ M.F.Xudoynazarova. Mustaqil ta'lim jarayonida o'quvchilarni ijodkorligini shakllantirish. “Science and Education” Scientific Journal. Aprel 2023, 4-son 863 b.

⁶ M.F.Xudoynazarova. Mustaqil ta'lim jarayonida o'quvchilarni ijodkorligini shakllantirish. “Science and Education” Scientific Journal. Aprel 2023, 4-son 863 b.

O'qitishda muammoli ta'limdan foydalanish ham ijodiy faoliyatni shakllantirishda samarali hisoblanadi. O'quvchilarning biror-bir haqiqatni mustaqil izlashi va kashf etishi bilan bog'liq bo'lgan ta'lim metodlaridan evristik yoki tadqiqotchilik metodlari bilan birga o'quvchilarni ijodiy fikr "laboratoriyasi"ga olib kiradigan jarayon ham asosiy ahamiyatga egadir. Muammoli ta'lim shu jihatdan bir qancha afzalliklarga ega:

1. U o'quvchilarni mantiqiy, ilmiy, didaktik va ijodiy fikrlashga o'rgatadi.

2. U o'quv materialini ishonarli qiladi, bu bilan bilimlarning e'tiqodga aylanishiga ko'maklashadi.

3. U, odatda, ancha ta'sirchan bo'lib, chuqur intellektual his-tuyg'ular, shu jumladan, ko'tarinki ruh hissini, o'z imkoniyatlari va kuchiga ishonch tuyg'usini vujudga keltiradi, shuning uchun u o'quvchilarni qiziqtiradi, o'quvchilarda ilmiy bilishga jiddiy qiziqishni tarkib toptiradi.

4. Haqiqat qonuniyatining mustaqil "kashf etilishi" olingan bilimlarni unutmashligi aniqlab chiqilgan, mustaqil hosil qilingan bilimlar unutilgan taqdirda ham ularni tezda qayta tiklash mumkin⁷.

Mustaqil ta'limning yoki uning muhim tarkibiy qismi bo'lgan talabalar mustaqil ishlarining reja asosida puxta ishlangan dastur asosida bajarilishi erkin fikrlashni shakllantirishda ham katta ahamiyatga ega bo'ladi. Mustaqil ta'lim samaradorligini oshirish uchun dastlabki kurslarda talabalarning fanlardan auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari, kutubxonada adabiyotlardan va internetdan foydalanib turish zarur.

Mustaqil ta'lim turli shakllarda bo'lishi mumkin, masalan, onlayn kurslar, seminarlar va konferensiyalarda qatnashish yoki kitob va maqolalarni o'qish shular jumlasidandir. Albatta, mustaqil ta'lim intizom va o'z-o'zini rag'batlantirishni talab qiladi. O'qishni nazorat qilish talabning to'liq salohiyatini ochib beradi va shaxsiy va professional maqsadlariga erishishga yordam beradi⁸.

⁷ M.F.Xudoynazarova. Mustaqil ta'lim jarayonida o'quvchilarni ijodkorligini shakllantirish. "Science and Education" Scientific Journal. Aprel 2023, 4-son.

⁸ Yo'ldashev Sh.I. Talabalarning mustaqil ta'limining zamonaviy o'quv jarayonida ahamiyati va o'rni: uslubiy qo'llanma. – Toshkent: O'zMU, 2022. – 15 b.

Universitetdagi mustaqil ishning boshqa ish turlaridan asosiy farqi nimada? Bu o'qituvchining bevosita ishtirokisiz, talabning mustaqil ravishda topshiriqni bajaradigan faoliyati. Ushbu turdagi ishning qo'shimcha xususiyatlari quyidagicha namoyon bo'ladi: hal qilinishi kerak bo'lgan muammoli vazifaning mavjudligi; ishni bajarish uchun cheklangan vaqt; yechim topish jarayonida aqliy harakat; talabning ongli va mustaqil yondashuvi faoliyati⁹.

Ko'pincha talabalarning mustaqil ishlarining maqsadlari o'qituvchi tomonidan belgilanadi. O'rganilayotgan mavzuga va murakkablik darajasiga qarab, ular farq qilishi mumkin, ammo asosiylari, qoida tariqasida, quyidagilar:

– o'quv jarayonida olingan bilimlarni mustahkamlash va tizimlashtirish;

– ilmiy adabiyotlar va boshqa axborot manbalari bilan samarali ishlash qobiliyatini shakllantirish;

– bilimlarni mustaqil ravishda olish va amaliyotda qo'llash;

– tanqidiy fikrlash, tahliliy va tadqiqotchilik qobiliyatlarini shakllantirish;

– vaqtni rejalashtirish va tashkil etish ko'nikmalarini rivojlantirish;

– o'z-o'zini nazorat qilish va ishni baholash ko'nikmalarini rivojlantirish.

Mustaqil ish bilan qanday vazifalar hal qilinishi mumkin: berilgan materialni takrorlash; chuqurlashtirish va yangi bilimlarni egallash; nazariy ma'lumotlarni birlashtirish; o'rganilganlarni umumlashtirish va tizimlashtirish; amaliy ko'nikmalar va kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish; bilimlarni amaliyotda qo'llash; muayyan vazifalar yoki holatlarni hal qilish. Lev Semyonovich Vygotskiy talabalarning mustaqil ishi uchun vazifalarning nafaqat turlarini, balki darajalarini ham hisobga olish muhimligini juda yaxshi tushuntiradi. Mustaqil ishning shunday asosiy uslubiy tamoyillari mavjud: maqsadlilik; izchillik; muntazamlik; mantiq; qulaylik; ilmiy xarakterga egalik.

Demak, o'qituvchi oldindan e'lon qiladigan, talaba ish jarayonida aniqlaydigan mustaqil ishning maqsad va vazifalari ana shu tamoyillarga mos kelishi kerak.

⁹ Karimova D.R. Kredit-modul tizimida mustaqil ta'lim: uslubiy qo'llanma. – Toshkent: OOO "Complex Print", 2021. – 15 b.

Mustaqil ish turlari joylashuvi, shuningdek, vazifalarning tabiati bo'yicha farq qilishi mumkin. Auditoriya va auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar joyiga ko'ra farqlanadi. Ammo topshiriqlarning tabiati bo'yicha mustaqil ishlarning ko'proq turlari mavjud va ular turli xil ta'lim maqsadlarini ko'zlaydi: materialni dastlabki o'rganish; ma'ruzalarni tinglash, eslatmalarni yakunlash; tavsiya etilgan axborot manbalari bilan ishlash; o'quv rejasi doirasida maxsus topshiriqlarni bajarish; testlar, seminarlarga tayyorgarlik; referatlar, insholar tayyorlash, ularni himoya qilish; konferensiyalar va seminarlarda taqdimot qilish uchun ma'ruzalar va ilmiy tadqiqotlar tayyorlash; mavzuga oid ilmiy tadqiqotlar va monografiyalar tahlili shular jumlasidandir.

An'anaviy ravishda barcha turdagi vazifalar uch darajaga bo'linadi: reproduktiv; samarali; ijodiy. Reproaktiv daraja. Bu darajaning asosiy maqsadi va vazifalari mavjud bilimlarni mustahkamlash. Bu turli xil adabiy manbalarni o'qish, konspekti to'ldirish va o'rganish, talaba hal qila oladigan topshiriqlarni berish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi.

Samarali shlab chiqish darajasi. Bu yangi material bilan bevosita ishlash. Ishlab chiqarish darajasining vazifalari oldida turgan asosiy maqsad va vazifalar bilimlarni chuqurlashtirish, ko'nikma va malakalarni amaliyotda mustahkamlashdir. Ushbu darajadagi vazifalar turlari: kitobning rejasini tuzish; bibliografik ro'yxat tuzish; diagrammalar tuzish; savollarga og'zaki va yozma javoblar tayyorlash; kursdoshlarning yozma ishlarini baholash¹⁰.

Ijodiy daraja. Ijodiy darajadagi mustaqil ishlarning maqsad va vazifalari mustaqil ravishda bilim izlash, fikrlash mustaqilligi va tahlil qilish qobiliyatini namoyon etish, shuningdek, katta va murakkab material bilan ishlashdir. Ushbu darajadagi vazifalar: referat tayyorlash; insho yozish; tadqiqot ishlarini olib borish; material to'plash va tezis yozish; hisobot tayyorlash va himoya qilish. Mustaqil ish uchun topshiriqlar darajasini tanlayotganda, u har safar ortib borishi kerakligini unutmaslik kerak. Bu o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi va professionallikni

¹⁰ Xusainov R.R. Oliy ta'limda fanlarni o'qitish sifatini oshirishda mustaqil ta'limning roli // Zamonaviy ta'lim. 2016. №4. – 25 b.

oshiradi. Talabalarni doimo mustaqil ishlashga o'rgatish uchun avtonom ishlarni boshqarish juda muhim bo'lib, bunda:

– talaba o'zining mustaqil izlanishlarini rejalashtiradi va ular o'qituvchi rahbarligida aniq o'quv topshiriqlari ustida muntazam va doimiy ishlaydi;

– mustaqil ishning har xil turlari mavjud bo'lib, ularning barchasi talabalarining ijodiy qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

Referat, kurs ishini yoki boshqa turdagi hujjatlarni yozish mustaqil ijodiy izlanishda o'ziga xos mavqega ega. Kurs ishi yoki ilmiy ma'ruza ijodiy mustaqil ish bo'lib, talabani qanchalik bilimli va malakali ekanligini ko'rsatadi. Bu talabalarning ko'p kuch va ijodiy izlanishlarini, shuningdek, ularning bilimlarini yozma ravishda aniq, tushunarli va mantiqiy taqdim etishni o'z ichiga oladi. U o'quvchi talabani naqadar bilimli, mas'uliyatli, o'z fikrini ifodalashga mohirligini ko'rsatadi. Mustaqil ishlarni bajarishda talabalarning vaqtini to'g'ri taqsimlash ham muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun talabalar bajariladigan ishlarning muhimligi, muddati nuqtayi nazaridan ularni bajarish ketma-ketligini to'g'ri belgilash va rejalashtirishni o'rganishlari zarur¹¹.

Yakuniy qism. Talabani mustaqil ishini nazorat qilish kafedrada ishlab chiqilgan jadval va fanning texnologik xaritasi asosida olib boruvchi professor-o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladi. Talaba mustaqil ishning nazorat qilish turlari va uni baholash mezonlari ishlab chiqiladi va fakultet ilmiy kengashida tasdiqlanadi. Mustaqil ta'lim olishda talabalar o'z ustida ishlashadi, o'z-o'zini rivojlantirish uchun harakat qilishadi. Bu harakatlari orqali talabalarning bilim olish darajasi oshib boraveradi. Keyichalik olgan bilimlarini hayoti davomida ham qo'llay oladigan darajaga yetishadi. Talabalarning o'quv ijodiy tayyorgarlik tizimida mutaxassislik, ixtisoslik yoki umumkasbiy o'quv fanlaridan chuqur bilim va malakalarga ega bo'lishida mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarining shakllanganligi asosiy rol o'ynaydi. Mustaqil ta'lim olish talabalarda mustaqil fikrlashni, mustaqil ishlashni rivojlantiradi.

¹¹ Karimova D.R. Kredit-modul tizimida mustaqil ta'lim // Uslubiy qo'llanma. – Toshkent: OOO "Complex Print", 2021. – 60 b.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847 son Farmoni.
2. Qo‘ysinov O.A., Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta’limni tashkil etishning nazariyasi va metodikasi: monografiya. – Toshkent: “Fan”, 2009. – 92 b.
3. Yo‘ldashev Sh.I. Talabalarning mustaqil ta’limining zamonaviy o‘quv jarayonida ahamiyati va o‘rni: uslubiy qo‘llanma. – Toshkent: O‘zMU, 2022. – 41 b.
4. Karimova D.R.. Kredit-modul tizimida mustaqil ta’lim: uslubiy qo‘llanma. – Toshkent: OOO “Complex Print”, 2021. – 126 b.
5. Xusainov R.R. Oliy ta’limda fanlarni o‘qitish sifatini oshirishda mustaqil ta’limning roli // Zamonaviy ta’lim. 2016. №4.
6. Ibragimova G.N. Oliy ta’lim tizimida interfaol texnologiyalar vositasida talabalardagi ijodiy fikrlashni rivojlantirish // Zamonaviy ta’lim. 2017. №4.
7. Xudoynazarova M.F. Mustaqil ta’lim jarayonida o‘quvchilarni ijodkorligini shakllantirish. “Science and Education” Scientific Journal. Aprel 2023, 4-son.

“OILA VA GENDER” ILMIY-TADQIQOT INSTITUTI
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ «СЕМЬЯ И ГЕНДЕР»
“FAMILY AND GENDER” RESEARCH INSTITUTE

MARKAZIY OSIYODA JAMIYAT,
GENDER VA OILA

Общество, гендер и семья в Центральной Азии
Society, Gender and Family in Central Asia

xalqaro ilmiy jurnali

международный научный журнал

international academic journal

2024/4 (13)

DOI: 26739/2118-9998

Jurnalga Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasining 2021-yil 18-iyundagi 0996-sonli “Ommaviy axborot vositasi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilganligi to‘g‘risida guvohnoma”si olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar RO‘YXATI (2019)ga pedagogika, psixologiya, tarix va falsafa fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari himoyasi uchun ilmiy maqolalar e‘lon qilinishi mumkin bo‘lgan jurnal sifatida ro‘yxatga olingan.

MUASSIS:

“Oila va gender” ilmiy-tadqiqot instituti

JURNAL TAHRIRIYATI:

Bosh muharrir: **Egamberdiyeva N.**

Bosh muharrir o‘rinbosari: **Musurmanova A.**

Mas‘ul kotib: **Mavlonov B.**

Muharrirlar: **Yunusov U., Nomozova O‘.,
Razzakova N., Sobirova E.,
Jabborov U.**

Sahifalovchi: **Umaraliyev Z.**

Dizaynerlar: **Abdullayev L., Sobirov F.**

Web dizaynerlar: **Yakubov O., Alimova Z.**

Jurnaldagi materiallardan foydalanilganda mualliflik huquqini e‘tiborga olgan holda jurnalga havola berilishi shart.

Jurnalga kiritilgan maqola materiallari mazmuni mualliflarning shaxsiy ilmiy-nazariy yondashuvi va qarashi sifatida talqin qilinadi.

1940

Nashriyot ro‘yxat raqami № 1043191. 24.09.2021-y.

Bosishga ruxsat etildi: 27.12.2024.

“Times New Roman” garniturası. Qog‘oz bichimi: 60x84 1/8

Nashriyot bosma tabog‘i 7,2.

100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani,

M.Ismoilıy ko‘chasi 1-G uy.